

erfarenhet lärer, att den senare klassen naturligen förökas i vida större proportion, än den förra, och förhållandet skulle således fortfarande blifva allt mera hotande. Men för att frambringa ett så olyckligt resultat, behöfvas i sanning inga Hushållningssällskap, och ett jordbruk, som har endast ett sådant i perspektiv, är det uppenbarligen klokast att genast nedlägga. Hvilken näringsgren som bättre än jordbruket skall kunna lifnära befolkningen i landet, torde blifva svårt att uppgifva, och än svårare lär det blifva, att införa en sådan näring, om den finnes. Det är sannerligen att befara, att om jordbruket verkligen har en så dålig framtid, snart nog blott en enda utväg skall återstå för den arbetslösa och hungrande befolkningen – den att emigrera.

J. V. S.

15 HVARJEHANDA.

Litteraturblad n:o 5, maj 1857

20 *Don Carlos.* Vi hafva, säger ett utländskt blad, alla i ungdomen gjort oss förtrogna med bilden af personligheter, som intagit vår fantasi. Att nu återse dessa personer, hjeltarne i våra ungdomsdrömmar, hvilka vi lärt känna förherrligade och förskönade af skaldens ingifvelse, afklädda all denna lånade glans, i historiens nakna drägt, är väl en nedslående, men tillika intressant och lärorik anblick. Såsom en sådan syn kunna vi åt våra läsare rekommendera Amerikanaren Prescott's skildring af Don Carlos i hans nyaste historiska arbete¹. Han berättar först om Philip II:s giftermål med Elisabeth af Frankrike, i Spanien kallad Isabel de la Paz, om hennes lysande ensamhet, der hon 30 öfverhöljd af guld tillbringar sitt lif bland sitt stumma hoffolk, en i den fremmande jordmonen borttynande blomma. Han fortfar sedan: »De berättelser, hvilka satt Isabella's öde i förbindelse med Don Carlos, äro rena fabler; ehuru man måste tillstå, att romanförfattare haft ett lockande fält i den nära släktskapen mellan båda och bådaskort på hvarandra följande död.» Hon hade det sorgliga ödet, att i samma stund hon förlofvades med Philip se sin fader dö en plötslig våldsam död (Henrik II, som i en turnering sårades till döds af en Montmorency) och att, förrän hon lemnade Philip som enkling, vara vittne till sin styvsons, Don Carlo's, ännu jemmerfullare slut. Men hennes eget lif 40 och öde är icke på något sätt hemlighetsfullt; det hemlighetsfulla rör endast Don Carlos, hans passion för henne, hans hat till fadren, det mörker, som råder angående hans fängslande, och den än djupare slöja, som betäcker hans död.

»Denna unga odugling (*rascal*) – ty så måste vi kalla honom i trots af hans kungliga härkomst och poetiska ryktbarhet – hade den olyckan, att några dagar efter födseln förlora sin moder², och att af

50 ¹ Den berömda amerikanska historieskrifvaren, författare till »Ferdinand's och Isabella's i Spanien regering» och »historie om eröfringen af Peru». Hans här ifrågavarande arbete är: *History of the reign of Philip II King of Spain*, på Tyska öfversatt af Johs. Scherr. Arbetet är aftryckt i den »Collection of standard american Authors,» som i Leipzig utgifves af Dürr, innehållande amerikanska skalders, historieskrifvares och romanförfattarens arbeten, och hvaraf 21 häften utkommit å 1/2 Thaler.

² Maria, prinsessa af Portugal. Philips andra gemål var Maria af England.

sin fader helt och hållet vårdslösa. Otvifvelaktigt var han en liten brådmogen pojke, icke utan förmåga i sitt slag; men han använde den hufvudsakligen till ondt. Han hade ett så grymt sinnelag, att man såsom om något allmänt känt omtalade, att han stekte harar lefvande, för att fröjda sig åt deras dödspina. I ett anfall af raseri bet han hufvudet af en tam orm. I en senare tid störtade han engång vrålande af ilska mot Alba, anfallande honom med tänderna och dolken, och hertigen kunde endast genom sin öfverlägsna styrka försvara sitt lif. Han nyttjade stöflar, med ännu vidare skaft, än de dåförtiden brukades, för att i dem kunna göma ett par pistoler. 10
Fadren befallte till förekommande af olycka, att de skulle göras frängre. Då nu dessa fördes till honom, lät han hacka och stufva dem och tvang den tillkallade skomakaren att äta af denna stufning. För att lära honom beherrska sina passioner, lät hans informator honom en timme hvar dag läsa Ciceros »De officiis». Men detta verkade föga på den unga vildhjernen, som numera icke nöjde sig med pojkestreck, utan uppsökte de liderligaste qvinnor och lefde i de gröfsta utsväfningar. Vid ett äfventyr af denna art träffade honom den olycka, som synes hafva afgjort hans öde. Han hade vid Aleala, dit hans fader skickat honom, till kamrater sin halfonkel Don Juan, sedan hjälten vid Lepanto, och sin kusin, Alexander Farnese, sedan sin tids störste härförare. Ett sådant sällskap kunde icke behaga honom. Medan de sysselsatte sig med krigskonstens allvarliga studier, skötte han belägringen af stadens qvinnor. En natt sprang han efter en trädgårdsmästares dotter i en mörk trappa, stupade och höll öfver fem eller sex trappsteg utföre, slog hufvudet mot en dörr och spräckte hufvudskålen på sig. Sanslös bars han bort, intet medel ville hjälpa, man ansåg hans helande för omöjligt, och endast genom ett halft under kunde han räddas. Ehuru han slutligen tillochmed syntes vara fullkomligen återställd, torde dock den lidna skadan 30
hafva bidragit att utveckla hans börjande sinnesförvirring. Han blef alltmera grym och förryckt, en oförbätterlig utböling. Med ett sällskap af unga adliga, lika förderfvade som han sjelf, genomströfvade han Madrids gator, anföll borgarena med svärd i hand, kysste qvinnor med våld på öppen gata, och drog icke i betänkande att offentligen öfverhopa förnäma damer med de gröfsta tillmälen. Detta är den man, som Schiller, Alfieri och lord John Russel¹ upphöjt till en sentimental tragedihjelte, ehuru svårt det synes vara att gifva någon romantisk anstrykning åt den bleka gängliga ynglingen, som haltade på en fot, hade ena axeln lägre än den andra och utseendet af en galgfogel (a hang dog look), och hvilken målare afbildade med en dolk i ena handen och ett långt svärd i den andra, som om naturen skulle bestämt honom till en slaktarlärling. Det finnes ringa poesi hos en yngling, hvars begär vexla mellan qvinnor och pastejbagare, och som proppar sig så full med köttpastejer, att han följande dag icke har någon annan tillflykt, än ett kräkmedel och svält».

Man måste lemna derhän, om Don Carlos' sanna historia någonsin skall komma i dagen. Man tror, att hemligheten deraf förvaras i 50
Vatikanen uti ett bref, hvilket man vet, att Philip i chiffer skrifvit till påfven, för att rättfärdiga sitt handlingssätt mot prinsens, genom att

¹ Äfven den bekanta ministern skref för 30 år tillbaka ett dramatiskt stycke, Don Carlos.

framställa de rätta omständigheterna vid hans död. – – – Allt, hvad vi för närvarande veta, är knappt mera, än att prinsen torde hafva varit vansinnig och att han af fadren blifvit med grymhet behandlad. Elisabeth dog icke fullt tre månader efter Don Carlos död, och prinsen af Oranien beskyldde Philipp II offentligen att hafva mördat gemål och son. Historiskt bevisadt är det ena lika så litet som det andra.

10 Prescott berättar om Don Carlos' död efter de källor, som varit honom tillgängliga: att Don Carlos af fadren blef behandlad som vansinnig, på det strängaste bevakad af 12 hellebardierer i korridoren utanför det med jerngaller försedda rummet och en skyltvakt dag och natt uti detsamma. I förtvivflan sökte den olyckliga, från hvilken man tagit alla vapen, att döda sig, genom att låta lägga is i sin säng, öfvergjuta stengolvet med vatten och barfotad i timtal vandra på detsamma, svälta i elfva dagars tid – men allt utan framgång. Men då han efter denna svältkur åt omåttligt och lika omåttligt drack iskyldt vatten, ådrog detta honom en sjukdom, som äntligen slutade hans lif.

20 Sin fader hatade han bittert, och fruktades och hatades af honom tillbaka. Sin styfmoder och f. d. trolofvade såg han gerna, och hon bemödade sig att tämja hans vildhet och att främja hans giftermål med hennes syster – hvilket konungen hindrade. Förgäfves förenade hon sina böner med många andras, för att mildra Don Carlo's fängelse. Han sörjde äfven hans öde och dog tre månader senare än han, så vidt man vet, i följd af de Spanska läkarens behandling af det illamående, hvaraf hon led. Hon var Philips tredje gemål. Aderton månader efter hennes död gifte han sig för fjerde gången med en Österrikisk prinsessa – som äfven varit ämnad för sonen.

30 16 INHEMSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 6, juni 1857

Det är en synnerlig glädje, att under denna rubrik åter kunna upptaga några flera numror, deribland äfven af arbeten, som för den inhemska litteraturen ega ett blifvande värde.

Främst böra rättmätigt nämnas:

40 M. A. CASTRÉNS ETHNOLOGISKA FÖRELÄSNINGAR ÖFVER ALTAISKA FOLKEN SAMT SAMOJEDISKA OCH TATARISKA SAGOR. H:FORS 1857.

Dessa föreläsningar utgöra fjerde bandet af Författarens »Nordiska Resor och Forskningar». De äro en frukt af hans så korta verksamhet såsom lärare vid universitetet.

50 Castrén har här lemnat en öfversigt af, hvad han kallat, de Altaiska folken, deras härstamning, släktskper, historia, seder och lefnadssätt. Han räknar till denna folkstam: Tunguser, Mongoler, Turkar, Samojeder, (Jeniseiska Ostiaker), Finnar, och indelar åter de sistnämnda i fyra familjer: Ugriska Finnar (Ostiaker, Woguler, Ungrare), Wolga folken (Tschere miser, Mordviner, Tschuwascher?), Permska stammen (Permier, Syrjäner, Wotjaker), slutligen den egentliga Finska stammen, Lappar och Finnar, a) Karjalaiset med Kainulaiset och b) Hämläiset med Wesser, Woter, Ester och Liver.

Denna indelning är till någon del afvikande från den förut vanliga, men skiljer sig väsentligen deri, att den efter språkförvandtskapen